

УДК 339.924

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/156-6>**Кобилянська Л. М.**кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри міжнародної економіки,
Національний університет харчових технологій**Каїра Л. Г.**кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки,
Національний університет харчових технологій**Kobylianska Liudmyla, Kaira Liudmyla**
National University of Food Technologies

ДО ПИТАНЬ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуто суперечності розвитку глобалізації, а також позитивні та негативні чинники впливу сучасних глобалізаційних процесів на розвиток процесів інтеграції. Сприйняття глобалізації та визначення її впливу на регіональні інтеграційні процеси залишається одним з дискусійних питань серед вітчизняних та зарубіжних науковців. З'ясовано спільні передумови виникнення регіоналізації та глобалізації та виявлено взаємозв'язок між ними. У статті визначено різні інтеграційні чинники, що спонукають країни до участі у створенні регіональних інтеграційних об'єднань. Рівень розвитку держав, що компонує регіональний утвір, є визначальним та обумовлюватиме причини виникнення, фактори розвитку і особливості функціонування, а також рівень розвитку інтеграційного об'єднання у світовому масштабі.

Ключові слова: глобалізація, регіоналізація, інтеграційні об'єднання, економічні, політичні, ціннісні чинники.

WITH REGARD TO ISSUES ABOUT INTEGRATION PROCESSES DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

In today's world, the problem of the impact of globalization on the development of regional integration associations is relevant. This situation is ambiguous because some integration associations contribute to the spread of globalization, while the rest remain a deterrent to globalization. The aim of the study is to determine the positive and negative aspects of globalization and their impact on the development of integration processes, to determine the relationship between globalization and regional processes, to clarify the factors of integration for different regional blocs. The following research methods were used: comparative analysis, systems analysis, structural-functional method, synthesis. Globalization is a holistic and heterogeneous process at the same time. It covers the whole world, however, manifests itself in different ways in different regions of the world. The experience of regional integration confirms the heterogeneity of globalization processes, because different regionalisms coexist in a systemically integrated international economy. Thus, regional integration does not contradict globalization, is its derivative, and arises as a result of the imposition of a homogeneous process on a complex (geoeconomically, civilizationally, nationally) and stratified (stratification, macroeconomic, political) world. In modern international relations, three motives lead to integration – political, economic and value-civilization. Regional associations differ in their structure, the nature of macrostructural (geopolitical, civilization, racial and ethnic) content and place in the world hierarchy. Based on this, there are three types of regionalism: regionalism of the world system core, semi-peripheral regionalism, peripheral regionalism, which have different causes and different growth factors. Therefore, regional associations of the countries of the world system core are aimed at expansion and are a factor of globalization, and peripheral associations are protectionist in nature and become a deterrent to globalization. The article has scientific, informational and cognitive value.

Keywords: globalization, regionalization, integration associations, economic, political, value factors.

JEL classification: F60, F15, F50.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі актуально постає питання розвитку регіональних інтеграційних об'єднань в умовах глобалізації. Однак, окремі інтеграційні об'єднання використовують здобутки глобалізації та сприяють її поширенню, тоді як решта регіональних угруповань залишається стримуючим фактором глобалізаційного поступу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження перебігу інтеграційних процесів за умов глобалізації належить вітчизняним науковцям, таким як А.І. Боярчук [1], М.П. Бутко [2], О.А. Довгаль [3], С.О. Гуткевич [4], М.А. Козловць [5], І.Ю. Матюшенко, С.В. Беренда, В.В. Резніков [6], І.В. Свида [7], Р.В. Тульчинський [8], А.С. Філіпенко [9].

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення позитивних та негативних сторін глобалізації та їх вплив на розвиток інтеграційних процесів, з'ясування чинників інтеграції для різних регіональних об'єднань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація є процесом складним, неоднозначним, всеохоплюючим та сповненим суперечностей. З одного боку, глобалізація відкриває нові можливості, з іншого – загострює існуючі або створює нові проблеми (так звані виклики), порушуючи стабільність системи міжнародних економічних відносин.

Глобалізаційні процеси сприяють створенню та покращенню умов для безперешкодного доступу до

інноваційних винаходів і досягнень в науковій сфері, а також технологічній, виробничій, організаційних сферах діяльності життя суспільства. Завдяки глобалізації відбувається прискорений розвиток продуктивних сил та науково-технічного прогресу, створюється ресурсна база та інтелектуальний потенціал для забезпечення економічного розвитку світового господарства на якісно новому рівні.

Водночас, зростаюча взаємозалежність та взаємодія між державами, яка посилюється завдяки міжнародній кооперації та спеціалізації, диверсифікації ринків збуту та лібералізації торгівлі, а також збільшенню фінансових потоків та обміну кадрами – сприяє формуванню нових політичних поглядів та підходів, націлених на створення демократичних засад та механізмів регулювання міжнародних відносин.

Забезпечуючи зростання економічних показників, глобалізація породжує міграційні проблеми, призводячи до загострення міжетнічних відносин (і решти конфліктів «ідентичності»), зубожіння та маргіналізації в планетарних масштабах, спалаху тероризму та інших форм насильства, поширення організованої злочинності.

Очевидно, що досягнення глобалізації локалізуються в невеликому колі розвинених країн-лідерів, тому світова економічна система стає все більш асиметричною та поляризованою на користь держав, захищених технологічно, виробничо та фінансово, спричиняючи, водночас, нерівномірність соціального та економічного розвитку та стратифікацію всієї світової системи, суттєво відмежовуючи країни-лідери від слабозрозумітих країн. Глобалізаційні процеси створюють додаткові ризики, пов'язані з неготовністю економічних, адміністративних, соціально-правових систем до запропонованих правил гри, які нав'язуються світовими лідерами. При цьому найбільших утисків зазнають країни третього світу, однак для держав з перехідними економіками вони є не менш відчутними.

Глобалізаційні процеси – явище всеохоплююче та надзвичайно потужне, тому надзвичайно актуально постає питання місця національної держави в сучасному глобальному середовищі. Держава як носій національних інтересів та суверенітету має й надалі представляти країну в міжнародних відносинах, захищати права громадян, законодавчо регулювати суспільні відносини, визначати національні пріоритети, хоча й існує чимало проблем, причини виникнення яких можуть знаходитись далеко за межами самої держави. Йдеться про стихійний перетік капіталів, неконтрольовану міграцію, інтернаціонально організовану злочинність, нехтування ТНК національними інтересами держав, екологічні проблеми, а також культурну, інформаційну, економічну експансію. Вирішення цих питань може здійснюватися на наднаціональному рівні, однак, в таких випадках, можливості держави є обмеженими, а країна мусить поступитися частиною свого суверенітету.

Неоднозначність впливу глобалізації пояснюється специфікою самого процесу, котрий прискорено поширюється в одних соціальних сферах (економіка, інформація та глобальна комунікація, наука і технології) та повільно – в інших (національна культура, міжнародна політика, інституції національної державності, цивілізаційна та етнічна ідентичності). Таким чином, в глобалізаційному контексті співіснують два

типи соціальних структур – інноваційні та традиційні. Перші сприяють поширенню глобалізації і, навіть, є її «трансляторами»; другі – стримують та модифікують глобалізаційний поступ.

Результати аналізу значного наукового доробку вітчизняних фахівців доводять, що глобалізація та інтеграція перебувають у тісному взаємозв'язку, адже обидва процеси – це форми інтернаціоналізації економічного, політичного, культурного життя суспільства. Глобалізація розглядається дослідниками як стадія інтернаціоналізації вшир, а інтеграція як результат її розвитку – вглиб [6, с. 16].

Як зауважує М.А. Козловець, «глобалізація – це зміни всієї ієрархії життєдіяльності людства, внутрішньо суперечливий, парадоксальний процес, оскільки іншим аспектом глобалізації є процес локалізації, який містить явища інтеграції і дезінтеграції» [5, с. 129].

Процеси глобалізації та інтеграції взаємопов'язані, але різняться за якістю та спрямованістю.

Як стверджує В.В. Резніков, існує діалектична єдність двох взаємозалежних процесів на світовому ринку: глобалізації та регіоналізації. Різномірне співвідношення дає змогу стверджувати, що, по-перше, це різні процеси, кожному з яких притаманна власна специфіка, особливості, проблематика, певні тенденції та закономірності розвитку; по-друге, спрямованість їхньої дії не завжди збігається, але інколи вектори впливу накладається підсилюючи ефект ускладнюючи осмислення їхньої динаміки і балансу; по-третє, глобалізація є більш довгостроковим процесом, а регіональна інтеграція може бути як короткостроковим, так і середньостроковим; по-четверте, вони використовують різні економічні та організаційні інституційні механізми для досягнення цілей, що пов'язано з особливостями функціонування економічних суб'єктів та інституцій на глобальному і регіональному рівнях; по-п'яте, зазначені процеси діють на різних рівнях світових економічних процесів: глобальні на світовому рівні, регіональні – на локальних рівнях [3, с. 41].

Заслужують на увагу сучасні зміни в теоретичних підходах стосовно регіональних процесів інтеграції, пов'язані з концепцією нового регіоналізму. На думку М.П. Бутка, «світовий економічний розвиток характеризується збільшенням масштабів регіоналізації, що виявилось у збільшенні автономності й підвищенні ролі окремих регіонів у розвитку національних економік у цілому та, як наслідок, виникненням феномену «нового регіоналізму» [2, с. 101].

Український науковець А.С. Філіпенко зауважує, що новітня теорія економічної інтеграції розглядається у чотиривимірному аспекті (глобальний рівень, регіональний, національний та фірмовий), базується на якісно новому рівні інтеграційних процесів (глибока інтеграція) та новому інституційному механізмі – наднаціональних органах (з урахуванням політичної інтеграції).

На думку фахівця, за старого (неглибокого) регіоналізму переважали імпортозаміщуюча стратегія, планове розміщення ресурсів, державне регулювання інституційно-ресурсного наповнення інтеграційних процесів, домінування індустріальної сфери.

Натомість, відмінності нового регіоналізму (глибокої інтеграції) полягають в тому, що в інтеграційних процесах країн об'єднання здійснюється експортна

орієнтація, розміщення ресурсів відбувається на ринковій основі, пріоритет у реалізації інтеграційних заходів надається приватним фірмам, приватному капіталу, предметом взаємного обміну є не лише промислові товари, а й результати усіх інших видів виробництва, послуг та інвестицій. Для нового регіоналізму (глибокої інтеграції) притаманні такі риси як вищий рівень інтеграції, створення економічного та валютного союзу, вільний рух фінансів та інвестицій, їх захист, лібералізація руху робочої сили, гармонізація податкової політики та політики субсидій (особливо у сфері торгівлі та виробництва), гармонізація макроекономічної політики, функціонування інтеграційних інституцій, удосконалення інфраструктури транспорту, гармонізація законодавства, створення монетарного союзу, запровадження єдиної валюти [9, с. 58-59].

Окрім вузько економічних, існує багато різновидів більш загальних, прийнятних для всього людства інтеграційних чинників. Скажімо, якщо інтеграція відбувається на підставі ціннісної (цивілізаційної і, певною мірою, расово-етнічної) спорідненості, то вона справді нагадує органічний, творчо-об'єктивний процес об'єднання. В результаті такого процесу виникають регіональні цивілізаційні спільноти. Якщо інтеграція відбувається на підставі політичного інтересу, то вона приводить до виникнення різноманітних конфедеративних об'єднань, які свідомо конструюються шляхом узгодження національних інтересів. Якщо домінуючим є економічний мотив, то в результаті виникає інтеграційне об'єднання, яке містить в собі і елемент об'єктивності, і елемент свідомого конструювання.

Очевидно, що в міжнародних відносинах до інтеграції спонукають всі три мотиви (ціннісно-цивілізаційний, політичний, економічний). Причому, в частині регіональних інтеграційних об'єднань домінуючим, від самого початку, є один з цих інтеграційних мотивів, що приводить до виникнення відповідно трьох різних моделей регіональної інтеграції – регіон як цивілізаційна спільнота, регіон як політична міждержавна конфедерація, регіон як спільний ринок та єдиний економічний простір. В інших моделях регіональної інтеграції, кожен з чинників може «включатися» послідовно – спочатку головною є політична інтеграційна спонука, за нею вступає в дію економічна і, нарешті, інтеграційно-об'єднуючим чином починає діяти ціннісно-цивілізаційна. Крім того, слід враховувати: по-перше, внутрішню інтеграційну готовність країни; по-друге, сукупність зовнішніх інтеграційних впливів; по-третє, політизованість більшості питань міжнародної інтеграції.

Країна, яка ще не вирішила внутрішніх питань, пов'язаних зі становленням державності, стабілізацією національної політичної та економічної систем, в питанні інтегрування неминуче керуватиметься, передусім, політичним мотивом. Інтеграційна стратегія може також спрямовуватись (чи, радше, притягу-

ватись) вже існуючими інтеграційними об'єднаннями, долучення яких неможливе без врахування національних інтересів і також скеровуватиметься, передусім, політичною інтеграційною необхідністю. Все це, значною мірою, стосується напівпериферійних країн, які, у своїх інтеграційних прагненнях, виходять зі складності внутрішніх ситуацій, а також існування в міжнародному середовищі вже сформованих і розвинених інтеграційних об'єднань. Нарешті, оскільки держава була і залишається головним учасником міжнародних відносин, то всі проблеми (в тому числі інтеграційні) сприймаються через призму політики.

Регіональні об'єднання відрізняються своєю будовою, характером макроструктурних (геополітичних, цивілізаційних, расово-етнічних) складових, місцем у світовій ієрархії. В останньому сенсі, можна говорити про три типи регіоналізмів: регіоналізм світсистемного ядра (ЄС, НАФТА, частково АСЕАН); напівпериферійний регіоналізм (МЕРКОСУР, ОЧЕС, ГУАМ) і регіоналізм периферійний (ЕКОВАС, КОМЕСА, ЮДЕАК, САДК, УЕМОА). Таким чином, модель структури світової спільноти І. Валлерстайна (капіталізм як світова економічна система, а не історична формація і спосіб виробництва, що поділяється на світсистемне ядро, напівпериферію, периферію) послуговує методологічним ключем до розуміння процесу регіоналізації. Такий підхід дає відповідь на питання, які природно виникають при дослідженні регіональної інтеграції, зокрема, питання щодо «природи» різних регіоналізмів. Регіональне об'єднання світсистемного ядра, регіональне об'єднання напівпериферії і регіональне об'єднання периферії мають різні причини виникнення і різні фактори розвитку. При цьому регіональні об'єднання країн світсистемного ядра зорієнтовані на експансію та сприяють поширенню глобалізації, а периферійні об'єднання мають протекціоністський характер та постають стримуючим чинником глобалізації.

Висновки з проведеного дослідження. З'ясовано, що глобалізація є водночас і цілісним, і різномірним процесом. Вона охоплює весь світ, однак, по-різному виявляє себе в різних сегментах світового господарства. Досвід регіональної інтеграції якраз і підтверджує цю гетерогенність глобалізаційних процесів, адже, в системно цілісній міжнародній економіці співіснують різні регіоналізми.

Визначено, що передумови створення регіональних об'єднань однакові для переважної більшості інтеграційних угруповань, тоді як вплив низки індивідуальних для кожного окремо взятого блоку внутрішніх та зовнішніх чинників суттєво впливатиме на кінцеві результати інтеграції. Глибина процесів внутрішньорегіональної інтеграції, а також масштаби регіональних угруповань залежать від ступеню взаємодоповнюваності ціннісних, політичних, економічних інтеграційних чинників країн, що формують регіональне об'єднання.

Список використаних джерел:

1. Боярчук А.І. Глобальна регіоналізація як мегатренд фрагментації світового господарства. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 27. С. 11–14.
2. Бутко М.П. Архітектоніка конкурентоспроможності регіонів України в контексті євроінтеграції : монографія. Київ : АМУ, 2016. 452 с.
3. Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин : монографія / за ред. О.А. Довгаль, Н.А. Казакової. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2018. 540 с.

4. Енциклопедичний словник економіста–міжнародника: концептуальні підходи, терміни, визначення, неологізми / за ред. д.е.н., проф. Гуткевич С.О., д.е.н., проф. Пугачова М.І.– друге видання, доповнене. Київ : НУХТ, 2017. 312 с.
5. Козловець М.А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
6. Матюшенко І.Ю., Беренда С.В., Резніков В.В. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції : навчальний посібник. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2015. 496 с.
7. Свіда І.В. Актуальні тенденції регіоналізації та їх роль в інтеграційних процесах. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2015. № 13. С. 157–160.
8. Тульчинський Р.В. Обґрунтування сутності теоретико-методологічних засад процесу регіоналізації. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 4 (12). С. 123–127.
9. Філіпенко А.С. Міжнародна економічна інтеграція : сучасний теоретичний дискурс. *Зовнішня політика і дипломатія : традиції, тренди, досвід*. 2016. Вип.23. Ч. III. С. 54–61.

References:

1. Boiarchuk A.I. (2018) Hlobalna rehionalizatsiia yak mehatrend frahmentatsii svitovoho hospodarstva. *Prychornomorski ekonomichni studii*, vol. 27, pp. 11–14. (in Ukrainian)
2. Butko M.P. (2016) *Arkhitektonika konkurentospromozhnosti rehioniv Ukrainy v konteksti yevrointehratsii*. Kyiv : AMU. (in Ukrainian)
3. Dovhal O.A., Kazakova N.A. (ed.) (2018) *Hlobalizatsiia ta rehionalizatsiia yak vektory rozvytku mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn*. Kharkiv : KhNU im. V.N. Karazina. (in Ukrainian)
4. Hutkevych S.O., Puhachov M.I. (ed.) (2017) *Entsyklopedychnyi slovnyk ekonomista–mizhnarodnyka: kontseptualni pidkhody, terminy, vyznachennia, neolohizmy*. Kyiv : NUKhT. (in Ukrainian)
5. Kozlovets M.A. (2009) *Fenomen natsionalnoi identychnosti : vyklyky hlobalizatsii*. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. (in Ukrainian)
6. Matiushenko I.Yu., Berenda S.V., Reznikov V.V. (2015) *Yevrointehratsiia Ukrainy v systemi mizhnarodnoi ekonomichnoi intehratsii*. Kharkiv : KhNU im. V.N. Karazina. (in Ukrainian)
7. Svyda I.V. (2015) Aktualni tendentsii rehionalizatsii ta yikh rol v intehratsiinykh protsesakh. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu*, no.13, pp. 157–160. (in Ukrainian)
8. Tulchynskiy R.V. (2017) Obhruntuvannia sutnosti teoretyko-metodolohichnykh zasad protsesu rehionalizatsii. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, no. 4 (12), pp. 123–127. (in Ukrainian)
9. Filipenko A.S. (2016) *Mizhnarodna ekonomichna intehratsiia : suchasnyi teoretychnyi dyskurs. Zovnishnia polityka i diplomatiia : tradytsii, trendy, dosvid*, vol. 23, pp. 54–61. (in Ukrainian)